

лексикографічних джерел можна виявити такі параметри та простежити тенденції щодо змін у функціонуванні термінів.

Довідкову базу нормопроектувальника нині складають:

- 1) закони України, підзаконні акти (міжгалузеві та галузеві), словники законодавчих термінів;
- 2) словники відповідної сфери (енергетика та її різновиди);
- 3) міжнародні стандарти ІЕС, ІSO та міжнародні конвенції;
- 4) державні стандарти України (ДСТУ);
- 5) збірники стандартизованих і рекомендованих термінів;
- 6) міжгалузеві та галузеві нормативні документи;
- 7) енциклопедії, енциклопедичні словники, довідники;
- 8) тлумачні словники та словники-довідники української мови;
- 9) словники труднощів слово- і терміновживання;
- 10) словники іншомовних слів та інтернаціональних терміноелементів, етимологічні словники;
- 11) перекладні словники;
- 12) наукові праці (підручники, монографії, статті у фахових журналах).

Отже, як бачимо, для якісного нормопроекування законотворець має вільно володіти навичками аналітичної, науково-дослідницької, інформаційно-пошукової діяльності, зокрема, вміння застосовувати методики комплексного аналізу, оцінки та експертизи мовного матеріалу для правильного розв'язання мовно-термінологічних проблем у процесі кодифікації.

Бутковська Оксана Степанівна,

асистент кафедри української мови імені професора Івана Ковалика Львівського національного університету імені Івана Франка, кандидат філологічних наук

МОВНА ПОЛІТИКА В ДИСКУРСІ ЗМІ: ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ ВИМІР

Мовна політика спрямована на вирішення складних національно-мовних проблем, запровадження змін у мовно-політичній сфері, які мають ідеологічне та соціальне значення для країни. Медіа – це той інструмент, який найшвидше реагує на зміни чи пропозиції змін стосовно мовних практик. Відтак, мова сучасних медіа-текстів вирізняється широким використанням соціолінгвістичних термінів, що дає змогу прослідкувати, як змінюються вектори реалізації мовної політики та яку оцінку вони отримують в українському медіа-дискурсі.

Матеріалом для дослідження стали термінологічні одиниці (56 термінів), які актуалізують в своєму значенні ознаку 'мовні заходи',

відібрані методом суцільної вибірки з різножанрових публікацій (новин, статей, інтерв'ю) у інтернет-виданнях «Українська правда», «Радіо Свобода», «Український тиждень», «Суспільне», «Explainer», «L.V.ua», на Порталі мовної політики за 2014-листопад 2023 рр. Обсяг вибірки – 82 публікації.

Мовна політика безпосередньо пов'язана з мовним плануванням як свідомими спробами вплинути на функції, структуру або засвоєння мови чи мовного різноманіття в межах мовної спільноти [5]. Розмежування статусного планування, яке спрямоване на збереження чи зміну статусу мови або мов у багатомовному соціумі, та корпусного планування, що охоплює проблеми кодифікації та стандартизації літературної мови, структурного збагачення, розвитку словникового складу, вже є традиційним у соціолінгвістиці. Проте останнім часом до цієї сфери активно зараховують засвоєння мови (англ. *acquisition planning*), що зосереджується на вивченні/навчанні мови [6]. Зважаючи на ключові параметри мовного планування, а саме форма-функція та соціум-мова, на основі аналізу ілюстративного матеріалу здійснюємо спробу розкрити тенденції реалізації корпусної і статусної мовної політики, а також заходів пов'язаних з опануванням мови.

Аналіз сучасного медійного слововживання засвідчує використання термінів найзагальнішої семантики: *мовна політика, мовний закон, статус мови, русифікація, дерусифікація, українізація, регіональна мова, двомовність* та ін. Процес їхнього входження у дискурс ЗМІ передбачає втрату властивої їм нейтральності у межах термінологічної системи, функціональні зміни у зв'язку з появою нових сем, розширення змістового обсягу поняття, розвиток переносного значення.

У повідомленнях про зміну статусу російської мови в Україні актуалізується термін *русифікація*. У наукових джерелах він позначає “державну політику стосовно українського етносу, яку розпочав свого часу Петро I і яка офіційно тривала до проголошення незалежної України” [3, с. 208]. У контексті цей термін використовується у своїй прямій номінації, для прикладу: «У 2012 році, за президентства Віктора Януковича, який згодом втік з України, з численними порушеннями, було ухвалено закон України "Про засади державної мовної політики", відомий як "закон Ківалова Колесніченка" і спрямований на **русифікацію** українців. Він же і скасував Закон УРСР 1989 року» (Explainer, 27 травня 2022 року). Проте йдеться не про політику Російської імперії чи Радянського союзу. Таким чином, поняття, позначуване цим терміном, залишається тим самим, але порушується однозначна відповідність між власне терміном та його дефініцією.

Про вплив процесу русифікації на життя суспільства, а, як результат, широке обговорення його наслідків у медійному дискурсі

свідчить функціонування синонімів зросійщення: «... реальну загрозу новітнього потужного **зросійщення** країни становила впроваджена норма, згідно з якою для надання мові статусу регіональної достатньо, щоб її носії становили 10% населення відповідної області, міста чи району» (Портал мовної політики, 18 грудня 2016 р.); російщення: «Про закладені в законі КК механізми **російщення** та про його антиконституційність написано вже чимало» (Портал мовної політики, 13 грудня 2016 р.); обрусіння: «за даними перепису населення 2001 року, для 2/3 громадян рідною мовою є українська, для 1/3 – російська. Це – наслідок багаторічної імперсько-шовіністичної практики «**обрусіння**» та «советизації», це – показник постколоніального та постгеноцидного стану України» (Портал мовної політики, 20 жовтня 2016 р.)

Тексти статей інформують про зміну статусу української мови, яка в умовах війни виступає символом ідентичності, тоді як до прийняття закону «Про забезпечення української мови як державної» і початку війни внаслідок тривалої асиміляційної мовної політики вона втратила свій престиж. У цьому контексті варто сказати про нову для української соціолінгвістичної термінології одиницю *ворожа мова* або *мова ворога*, поява якої зумовлена зміною ставлення до російської мови та зміною мовної свідомості українців. Сполука *ворожа мова* або *мова ворога* як інструмент впливу на зміну ідеології національної ідентичності використовують в англomовних наукових джерелах (англ. *the language of enemy*) з позицій іншомовної освіти [7]. У контексті: «Російськомовні відкидають "**мову ворога**", вивчаючи українську»; «Не пройшов повз око західних ЗМІ і той факт, що для чималої кількості українців, котрі розмовляли з дитинства російською, вона тепер стала **ворожою**». (Л.В.Іа, 10 червня 2022 року); «**Ворожа мова**: українці на сході відмовляються від російської — *The guardian*» (Дзеркало тижня, 5 червня 2022 року) значення цього терміна, конкретизоване прикметником *ворожий*, що означає ‘той, що перебуває в стані ворожечені’, є ‘недругом’, ‘супротивником’ [4, с. 739], засвідчує сталий асоціативний зв’язок російської мови з ворогом.

Публікації, у яких йдеться про Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної», актуалізують термін *українізація*, який в наукових джерелах має значення ‘мовної політики в СРСР до початку 30-х рр., сплановані заходи якої сприяли розвиткові функцій української мови як офіційної...’ [3, с. 210]. З контексту «Українською, будь ласка! Україна відійшла від курсу толерантності. Курс на **українізацію** розпочався з ухвалення у 2019 році Закону України "Про забезпечення функціонування української мови як державної" та мав своєрідну етапність» (Українська правда, 20 липня 2022 року) бачимо, що цей термін використовується у своїй прямій номінації. Проте йдеться вже

не про політику Радянського союзу, а про заходи держави в сфері функціонування державної мови, зумовлені ухваленням нового закону.

Отже, аналіз термінів соціолінгвістики, які позначають взаємодію мови й політики, засвідчує розширення детермінологізованими одиницями складу загальноновживаної лексики української мови. Вжиток у текстах ЗМІ термінів найбільш загальної семантики зумовлений потребою формувати в масового споживача базові знання про суспільно-політичні реалії, пов'язані з українською мовною дійсністю. Характерним є використання перифразів, графічного виділення, додаткових атрибутивних конкретизаторів. Вилучені зі сфери наукового вжитку терміни виконують вже не номінативно-дефінітивну, а стилістично-експресивну функцію, допомагаючи створити додатковий образ, що виражає позитивне чи негативне оцінне ставлення до описуваних подій.

Список використаних джерел

1. Грицяк Д. Мова як об'єкт державної політики, статусна і корпусна мовна політика. *Держава і право*, вип. 56, Київ, 2012, с. 649-654.
2. Майборода О., Панчук М. Мовне та політикоідеологічне протистояння в Україні: причини, чинники, прояви. *Мовна ситуація в Україні: між конфліктом і консенсусом*, Київ, 2008, с. 205-235.
3. Мацок Г. Прикладна соціолінгвістика. Питання мовної політики, Львів, 2009.
4. Словник української мови: в 11 т. / за ред. І. К. Білодіда. АН УРСР. Інститут мовознавства, Київ, 1970-1980.
5. Kaplan R. B., Richard B. B. *Language Planning: from practice to theory*. Clevedon, 1997, 416 p.
6. Mesthrie R. *Concise Encyclopedia of Sociolinguistics*, Cape Town, 2001.
7. Pavlenko A. *Language of the Enemy: Foreign Language Education and National Identity*. *International journal of bilingualism and bilingual education*. Vol. 6, issue 5, P. 313-331.